

Goudse Hofjes van barmhartigheid Het Vrijthofje (1)

Henny van Dolder - de Wit

Wie vanuit de Lange Noodgodstraat de Oosthaven volgt, richting Hollandse IJssel, ziet op de hoek een monumentaal pand, waarin vroeger de kunstardewerkfabriek 'Regina' van de firma Van der Want & Barras was gevestigd. Als men vervolgens op de huisnummers let, blijkt er iets merkwaardigs: 41 en 48 volgen direct na elkaar. Boven de deur van nummer 41 staat te lezen: VRIJT - HOFJE, wat betekent dat zich hier van 1702 tot 1959 het toegangspoortje bevond tot een van de vele Goudse hofjes van barmhartigheid.

Een bijzondere vorm van liefdadigheid, gewoonlijk betracht door welgestelde burgers, is tot in het begin van de achttiende eeuw het stichten van een hofje. Het is een typisch Hollands verschijnsel, wat tot doel heeft om behoeftige alleenstaande vrouwen of weduwen 'van onbesproken gedrag' kosteloos woongelegenheid te bieden. Mannen in deze omstandigheden kunnen terecht in het Gasthuis, Proveniershuis of Oudemannenhuis, zij zijn minder goed in staat om voor zichzelf te zorgen. Daar komt nog bij dat vrouwen doorgaans een hogere leeftijd bereiken.

Tussen 1449 en 1701 zijn in Gouda ongeveer 25 hofjes geregistreerd, de meeste aan de Nieuwehaven. Slechts twee, het Swanenburgshofje aan de Groeneweg en het Cincqhofje aan de Nieuwehaven zijn in de oorspronkelijke staat bewaard gebleven, van de overige rest slechts een voorbouw of een toegangspoortje. Wat dat betreft is Gouda buitengewoon slordig met dit erfgoed omgegaan. Als voorbeeld geldt de afbraak in 1961 van het karakteristieke Hofje van Buytenwech aan de Raam, tegelijk met de demping van de Raamgracht.

Voor het stichten van een hofje koopt men gewoonlijk een of meer woningen, waarachter een aantal huisjes rond een bleekveld worden gebouwd. Zo ontstaat een zekere

beslotenheid, wat tevens een gevoel van veiligheid oproept. Uit de huuropbrengst van de huizen wordt het onderhoud en de gratis bewoning gefinancierd. Het opzicht kan in handen zijn van 'vaders' of regenten, maar ook van een kerkgenootschap. Zo beheert het armbestuur van de rooms-katholieke statie 'De Tol' lange tijd het hofje van Buytenwech en de kerkenraad van de Hervormde gemeente treedt zelfs op als 'regent' over drie hofjes: het Swanenburgshofje, het Jongkindshofje aan de Zeugstraat en het Vrijthofje. Het ontstaan en de geschiedenis van laatstgenoemd hofje, waarover tot op heden weinig is geschreven, is onderwerp van dit artikel.

Anonieme tekening (circa 1860). Links van de hoge toogbrug het pand Lage Gouwe 136 en rechts de St.-Joostkapel, toen nog mét toren. Foto: SAHM

Het echtpaar Vrijthoff

Wanneer de apotheker Pieter Vrijthoff is geboren is niet bekend, zijn ouders Hendrick Pietersz Vrijthoff en Nelletgen Hendricxz Verwint moeten al vroeg zijn overleden. In 1636 staat Pieter vermeld als een 'weeskind', onder voogdij van Jan Hendrick Cincq, Court Pieters Vrijthoff en Jan Hendricxz Verwint. Op 27 april 1653 trouwt hij met

Maria van der Spelt, dochter van een Goudse 'glaesmaecker'. Volgens het Huwelijksproclamatieboek¹ krijgen zij toestemming om in Wensveen (Waddinxveen) te trouwen. Het paar gaat in 1659 aan de Lage Gouwe wonen (nu nr. 136). Het monumentale pand is ontstaan door samenvoeging van meerdere percelen aan de Lage Gouwe en de Lange Groenendaal, Matthijs vermeldt een 'samenvoeging' in 1635. Het exterieur bevindt zich nog in de authentieke staat. In de zijmuur is een gepolychromeerde gevelsteen ingemetseld met het jaartal 1644. In het nu wat verwaarloosd ogende pand (dat op de lijst van Rijksmonumenten staat), was tot in de jaren dertig van de twintigste eeuw een apotheek gevestigd (A.H. Teepe). Uit een testamentaire beschikking blijkt dat het echtpaar Vrijthoff twee kinderen heeft: Johannes, die in zijn vaders voetsporen treedt als apotheker en Pieternelleke. Het personeel draagt het gezin een warm hart toe, getuige een bepaling in het testament van Anna Maertensdochter van Unna, een dienstbode van de familie. Zij legateert aan Johannes Vrijthoff haar 'Agnus Dei' en aan Pieternelleke haar 'coraelen buyltge', vermoedelijk een met kralen versierd tasje. De zorg voor haar begrafenis vertrouwt zij toe aan Pieter Vrijthoff, 'de dragers van haer lyck heeft zy testatrice haer meester op schrift gegeven'².

Pieter Vrijthoff is verre van onbemiddeld, hij koopt, verkoopt en verhuurt huizen aan de Gouwe, Walesteeg, Komijnsteeg en Zeugstraat en bezit een huis met vijf haardsteden

aan de Spieringstraat 99-101, het ouderlijk huis van Maria van der Spelt³. Ook bezit hij schuren en oofttuinen in de Korte Akkeren, die hij wanneer het hem uitkomt weer van de hand doet. In 1673 wordt zijn kapitaal geschat op 16.500, waarvan hij de hoge som van 82 gulden en 10 stuivers belasting betaalt. Vanaf 1671 tot 1675 dient hij als luitenant de Goudse schutterij en is vanaf 1674 Gasthuisapotheker, nadat hij een jaar eerder is aangesteld als apotheker van het Weeshuis en het Aalmoezeniershuis.

Deze foto uit de jaren vijftig van de twintigste eeuw laat zien dat de buitenzijde van het pand onveranderd is gebleven.

Foto: SAHM

De gevelsteen van museum 'De moriaan'. In dergelijke kruidenierswinkels bestelden apothekers gewoonlijk de grondstoffen voor de bereiding van hun geneesmiddelen en smeerseltjes.

*Ontfangt by my oudgros uit goud
vande Alder. Wrd. Regent
vande Gasthuysen der Stadt Gouda
de somme van twee hondert gulden
over de jaar ordinari tractament
gesponn by 20 february 1683
zijne w. factie Pieter Vrijthoff
Pieter Vrijthoff
Apotheker
Geborene den 3 april
1683. op fol. 36.*

Deze kwitantie uit 1683 'over een jaar ordinari tractament' als gasthuisapotheker is een van de laatste die Pieter Vrijthoff voor zijn dood heeft geschreven.

Den 11. Novemb.
overlijdt Pieter Vrijthoff eigen — f. 5-12-0

Den 11. Novemb.
overlijdt met 3 middachpoosen — f. 5-16-0
op de begrafenis met alle klokke — 7-4-0

In de week van 11 november 1684 werd de begrafenis van 'de luitenant' Pieter Vrijthoff in een 'eigen graf' opgetekend in de jaarrekening van de Sint-Janskerk. Het klokluiden over zijn begrafenis geschiedde gedurende '3 middagh poosen' (3 maal een half uur) en tijdens de begrafenis 'met alle de klokke'.

In 1684 overlijdt Pieter Vrijthoff en wordt in de week van 11 november begraven in de Sint-Janskerk. Hij bezit er vijf graven, die hij alle heeft geërfd⁴. Het bedrag aan klokluiden voor en tijdens zijn begrafenis (vijftien gulden) duidt op welstand en aanzien. Zijn zoon Johannes ontvangt in februari 1685 van het Gasthuis een bedrag van 200 gulden 'wegens een jaar tractement dat syn vader za(liger) als apothecar van desen huysen verdient heeft'. Johannes is van 1679 tot 1684 vaandrig bij de Goudse schutterij en huwt in 1683 Clara Bolnes. In 1688 heeft zijn moeder de meeste huizen verkocht en maakt op 30 december 1690 een nieuw testament⁵, waarmee al haar vorige wilsbeschikkingen ongeldig zijn. Op 13 december 1701 volgen familie, bureu en vrienden de baar, waarop de kist van Maria van der Spelt onder het zware gelui van doodsklokken naar de Sint-Janskerk wordt gedragen. Voor haar 'overluiden' wordt een bedrag van 22 gulden en 4 stuivers betaald. Het huis aan de Lage Gouwe wordt eigendom van de apotheker Abraham Ducl. Mr. Cornelis van Groenendijck, raad en vroedschap en oudschepen van de stad en haar arts Justus van den Bogaert heeft Maria aangewezen als executeurs van haar testament en dus zijn zij belast met de oprichting van een hofje. Dat zal de naam Vrijthoff, zij het slechts door een eenvoudige gevelsteen, tot in de eenentwintigste eeuw levend houden.

Den 17 Dec.
Maria van der Spelt — f. 5-12-

Den 17 Dec.
Overlijdt met 3 middachpoosen — f. 7-16-
over de begrafenis 2 poosen — 14-0-

Maria van der Spelt werd in de week van 17 december 1701 begraven en overluid met '3 middachpoosen' en tijdens de begrafenis twee maal een kwartier.

De beheerders van het hofje

De executeurs kopen in 1702 twee huizen aan de Oosthaven waarvan de huuropbrengst dient om de bewoning en het onderhoud van drie daar achter te bouwen woninkjes te

kunnen bekostigen. De pandjes zijn ruim van opzet en geschikt voor dubbele bewoning. De executeurs treden op als regenten met het recht om zich te laten vervangen. In 1733, als beiden zijn overleden, krijgt de kerkenraad van de Hervormde gemeente het verzoek om het beheer van het Vrijthofje over te nemen⁶. Een commissie uit de kerkenraad onderzoekt de haalbaarheid van het voorstel en brengt een gunstig rapport uit⁷, waarna eenparig wordt besloten 'de administratie op sich te nemen'.

Wanneer ook de magistraat accoord gaat, leggen de diakenen op 13 april 1733 voor het Vrijthofje een aparte boekhouding aan. De gecommiteerden die het onderzoek hebben verricht worden verzocht 'omme de charters en papieren, mitsgaders gelt, sleutels en wat daar verder toe behoort over te nemen en daarvan aan de vergaderinge rapport te doen'.

De wachtlijst kan worden ingekort

Een extra hofje komt de kerkenraad goed van pas. Er is voortdurend een wachtlijst; wanneer er meer gegadigden zijn dan lege huisjes vindt toewijzing plaats door middel van loting. In 1733 zijn er drie huisjes te vergeven, zoals de scriba notuleert: '...een op het erfje van Vrijthof, een op het Swanenburger hofje en een op het hofje van Jongkind. En het eerste daer van gegeven aen Sara van der Sterre, weduwe Brand, het tweede aen Mary Willems Vorken en het laetste aen Geertje van Staveren, weduwe Vermey. Welke alle voor de vergaderinge zijn verscheenen en hebben deselve ieder voor het huysje aen haer gegeven vriendelijk bedankt'.

Het leven op het hofje

In de zomermaanden, als de vrouwen op het binnenplaatsje zitten te keuvelen, zal er ongetwijfeld een knusse sfeer op de hofjes hebben geheerst. Dat men door weer en wind gebruik moet maken van de buitenplee en dat er slechts één waterpomp op het erfje aanwezig is, zal hen niet hebben gedeerd. Men weet niet beter. In 1840 zijn zij boos op schipper Snelleman, die de poort van het hofje gebruikt als opslagplaats. Nadat hij een eerste waarschuwing heeft genegeerd, krijgt de koster van de kerk opdracht hem duidelijk te maken dat hij zijn gereedschap 'welke hij willekeurig in de poort van het Vrijthofje bergt' onmiddellijk op moet ruimen, daar het anders op zijn kosten voor zijn huisdeur gezet zal worden. In 1844 bestaat er kennelijk een toenemend gevoel van onveiligheid, Aagje Hola vraagt of de poort 's avonds om elf uur gesloten mag worden. Prompt komt er een slot op de deur en Aagje krijgt de sleutel onder haar hoede. Voor wie niet meer in staat is om zelfstandig te wonen wordt een plaatsje gezocht in het Gasthuis. In 1848 gebeurt dat met Johanna de Hoog '...uit hoofde zij in eenen hoogst gebrekkigen toestand verkeert, die welligt onheilen zou kunnen veroorzaken'. Haar diakonale ondersteuning van f 2,25 per week blijft gehandhaafd, zij is voor de normen van die tijd redelijk verzorgd.

Zoals in alle woongemeenschappen zijn er ook op de hofjes vrouwen die zich niet aan de regels houden. Bij herhaalde klachten over ruzie, luidruchtigheid of dronkenschap wordt de beschuldigde gesommeerd voor de kerkenraad te verschijnen en krijgt te horen dat wanneer haar gedrag aanstoot blijft geven, zij het huisje moet verlaten.

Het Vrijthofje aan het begin van de twintigste eeuw (ca. 1910).

Foto: SAHM

Er wordt nog eens benadrukt dat het verboden is 'tapperijen of water- en vuurneringen in de huisjes van de diakonie te vestigen'. Wanneer blijkt dat een pandje 'onrein' is, laat de diakonie het grondig schoonmaken en spoort de bewoonster aan 'haar woninkje proper te houden'. Als Johanna Sanders vraagt of haar broer, 'die in zeer gebrekkige omstandigheden verkeert' bij haar mag komen wonen, is er wel begrip voor de situatie, maar het wordt geweigerd met als reden 'dat dit niet overeenkomt met het doel dat de stichtster van het hofje voor ogen stond'.

Zo nu en dan vertrekt een bewoonster uit vrije wil naar een ander onderkomen, zoals de in 1859 opgerichte Werkinrichting tot Wering der Bedelarij. De diakonie vervult daarbij een bemiddelende rol en de uitkering wordt zo nodig op dezelfde voet voortgezet. Tussen 1926 en 1950 wordt het hofje bijna uitsluitend door weduwen bewoond, variërend van drie tot vijf in getal.

Nieuwbouw van de hofshuisjes

In 1851 blijken de 150 jaar oude huisjes in een bouwvallige staat te verkeren. De kosten van nieuwbouw worden geschat op circa 7000 gulden. Gemeente-bouwmeester W. van Bommel, die als opzichter over het werk is aangesteld adviseert om eerst de voor sloop bestemde woningen voor afbraak te verkopen en pas daarna de nieuwbouw aan te besteden. Op 21 juli 1851 worden zestien 'werkbazen', van de plannen in kennis gesteld; in hun kostenbegroting zit weinig verschil en aannemer G. Houdijk krijgt opdracht om voor een bedrag van 40 gulden zo spoedig mogelijk met de sloop te beginnen. Rest nog de vraag: hoe vindt men onderdak voor de bewoonsters? Dat probleem lost de diakonie op door hun 60 cent per week te geven, zodat zij in staat zijn een huisje te huren.

Als de tekeningen door de kerkenraad zijn bestudeerd, wordt op 20 augustus 1851 het bestek goedgekeurd, ondanks dat er bezwaren zijn tegen de hoge kosten. Elf van de zestien aannemers die eerder voor de sloop van de huisjes inschreven, zijn weer van de partij, plus twee nieuwe gegadigden. De begrotingen variëren van 1275 tot 1800 gulden. Na enig getouwtrek en handjeklap sleept aannemer Arie Schouten de opdracht binnen voor f 1175,-. De opbrengst van de afbraakmaterialen bedraagt na publieke verkoop f 73,89, het puin brengt 12 gulden op. In september blijkt dat de afwerking van de huisjes nog eens 470 gulden extra gaat kosten, dat bedrag wordt op een volgend boekjaar gezet.

De bouw is voltooid

De bewoonsters zullen ongetwijfeld de vorderingen met belangstelling hebben gevolgd. Op 8 oktober komen er twee voor de vergadering met de vraag of er rekening mee is gehouden dat zij samen één huisje bewonen en een enkele bedstee voor hen beiden te krap zal zijn. Inspraak bij de inrichting van een huis blijkt al vroeg tot de mogelijkheden te behoren. Op 27 oktober 1851 kunnen de nieuwe huisjes worden betrokken. Op 29 juli 1889 wordt besloten om op alle drie de hofjes waterleiding te laten aanleggen. Reden daartoe is de pomp op het Swanenburgshofje 'die altijd onklaar is'. Een kraan in ieder huisje is te duur (20 gulden), zodat er in het Vrijthofje een standpijp met kraan wordt geplaatst. Op 9 december 1889 is de klus geklaard en de oude pomp met bijbehorende loden pijp wordt verkocht aan de loodgieter P. van Leeuwen. Voor het onderhoud van de hofjes en andere huizen die in het bezit zijn van de diakonie worden ieder jaar vaste ambachtslieden aangesteld. In 1906 zijn dat: H.J. Nederhorst, timmerman; A. de Weger, smid; J. Manschot, behanger; R. (of J.A.) van der Valk, loodgieter en A. Nieuwveld, schilder. Sommige namen zullen bij oudere Gouwenaars nog een bekende klank hebben. In 1927 is voor de bewoonsters van het Vrijthofje de tijd van kaarsen en petroleumampen voorbij. Met één draai aan de knop is er nu elektrisch licht, boven-

dien wordt de buitenplee vervangen door een watercloset; de kosten van deze aanpassingen bedragen respectievelijk 15 en 63 gulden. Het leven op het Vrijthofje kabbelt rustig voort, totdat in 1940 de Tweede Wereldoorlog uitbreekt. In 1942 wordt het hofje nog op het gasnet aangesloten, maar in 1943 stagneert het onderhoud aan alle huizen van de diakonie, vanwege het gebrek aan vaklieden en materialen. Brandstof wordt steeds schaarser, zodat in 1945 nog maar in enkele huisjes een vuurtje brandt '...zodat de oudjes zich daar kunnen warmen'. Het rantsoen kolen wordt vervangen door brandhout. Vanwege de na-oorlogse woningnood deelt het prijzenbureau Ambtsgebied Gouda mee, dat de hofjeshuisjes verhuurd mogen worden voor *f* 1,75 per week. Indien nodig kunnen zij zelfs gevorderd worden.

De zorg voor armen en bejaarden

Op de drie hofjes van de diakonie zijn gemiddeld zo'n 25 vrouwen armlastig. Zij ontvangen wekelijks een geldbedrag, indien nodig aangevuld met levensmiddelen en/of brandstof. Vanaf 1907 worden in plaats van de eeuwenlang verstrekte turf ook andere brandstoffen beschikbaar gesteld, zoals steenkool, cokes of bruinkoolbriketten.

Bijzondere giften leveren de bedeelden zo nu en dan een extraatje op, zoals bij het 25-jarig ambtsjubileum van burgemeester mr. A.A. van Bergen IJzendoorn op zaterdag 1 juni 1889. De diakonie ontvangt bij die gelegenheid een 'feestgift' van 230 gulden, om brood, spek en koffie uit te delen. Op de vroege zaterdagmorgen tussen half zeven en zeven uur komen de bakkers, spekslagers en kruideniers hun goederen afleveren aan de consistoriekamer van de Sint-Jan, waar om acht uur de distributie begint. Niet alleen op de hofjes zal er over deze dag nog lang zijn nagepraat⁸.

Steeds meer verenigingen gaan zich bezig houden met de behoeften van minder-bedeelden in de Goudse samenleving. Na het uitbreken van de Eerste Wereldoorlog in 1914 beleven alle zorginstellingen een moeilijke tijd. De diakonie zal dan ook met vreugde kennis hebben genomen van een gift die mevrouw de weduwe G.J. Steens Zijnen-van der Does in dat jaar aan hun legateert: 13.000 gulden! Deze 'goede bureu' van het Vrijthofje behoren tot de meest gefortuneerde bewoners van Gouda, maar laten ook anderen van hun welvaart profiteren. Haar echtgenoot, Kaarsenfabriek-directeur G.J. Steens Zijnen schenkt in 1889 het monumentale pand Westhaven 52 aan het Goudse gymnasium, dat er op 4 januari 1890 zijn intrek neemt. In 1909 schonk deze bemiddelde weduwe reeds een bedrag van 16.000 gulden aan de kerk, bestemd voor de restauratie van het grote 'Koningsglas' in de Sint-Jan. In 1918 stopt de diakonie met het schrijven van bedelingslijsten en schakelt over op een kaartsysteem. Naar voorbeeld van andere plaatsen worden bonboekjes gedrukt, waarop bij de aangewezen winkeliers levensmiddelen gehaald kunnen worden.

Vanaf 1922 gaat een aantal dames uit de Hervormde gemeente de taak van de diakenen merkbaar verlichten. Zij bieden aan om het geld bij de bedeelden thuis te bezorgen. Op de kennismakingsavond zegt de voorzitter zeer verheugd te zijn met het initiatief, maar hij voegt er aan toe '...geen voorstander te zijn van het hedendaagse verschijnsel waarin de vrouw gelijk wil staan met de man. Wel acht hij het voor de Christenvrouw een zeer mooie en vruchtdragende taak'. De stad wordt verdeeld in vier wijken en iedere maandag brengen de dames, die twee aan twee op stap gaan, rapport uit van hun bevindingen. Hun adviezen zijn buitengewoon praktisch, voor de ene bedeelde vragen zij een paar klompen, een andere blijkt behoefte te hebben aan lakens of kledingstukken. Ook wijzen zij op het probleem dat ouderen die slecht ter been zijn, té ver moeten lopen om bijvoorbeeld hun fles gortepap op te halen. Het resultaat is dat meerdere melkhandelaren, verdeeld over de stad, als leverancier door de diakonie worden aangewezen. Het succes van hun werkwijze is zo groot, dat in 1926 het aantal wijken wordt verdubbeld van vier naar acht.

De barre winter van 1929

De extreem koude winter van 1929 laat zich ook op de hofjes voelen. De ongemakken zijn talrijk en de vraag naar levensmiddelen en brandstoffen is groot. N. van Schelven, molenaar op de molen 't Slot aan de Punt stelt kosteloos balen bloem en tarwe aan de diakonie beschikbaar. De voorzitter en de secretaris gaan hem persoonlijk bedanken voor 'die milde gaven'. Ter gelegenheid van het 125-jarig bestaan van de 'Soepcommissie' krijgen alle bedeeden bonen en spek. Aan de boekjes worden extra bonnen toegevoegd voor dekens en reuzel, ook voor cokes en warme maaltijden kan men aankloppen. Het gemeentebestuur stelt voor alle gezindten 2000 gulden beschikbaar, bestemd voor gezinnen met een wekelijks inkomen beneden de twintig gulden.

Op maandag 23 december 1929 wordt voor de eerste maal met de bedeeden een kerstbijeenkomst gehouden in de Kleine kerk aan de Peperstraat. Bij deze gelegenheid kan men ook nieuwe en gedragen kleding in ontvangst nemen, de vrouwenvereniging 'Dorkas' vervaardigt per jaar 80 à 85 kledingstukken. In 1950 komt aan deze vorm van bedeling een einde.

De crisisjaren

De kerstviering blijkt een groot succes, het wordt een jaarlijkse traditie. Een voorstel uit 1934 om het feest met toverlantaarn-plaatjes op te luisteren vindt geen gehoor, ook voor het plaatsen van een kerstboom is de tijd nog niet rijp. Als gevolg van de heersende malaise behoren de kerstvieringen na 1936 tot veler teleurstelling tot het verleden. Inplaats daarvan ontvangt ieder een kerstpakket, een traditie die voortduurt tot 1957. De jaren dertig kenmerken zich tengevolge van de slechte economische toestand door grote werkloosheid en toenemende politieke onrust. Het tientje dat in 1937 aan alle behoeftigen in de stad wordt uitgedeeld ter gelegenheid van het huwelijk van prins Bernhard en prinses Juliana zal buitengewoon welkom zijn geweest!

Van hofje naar bejaardentehuis

Alle huizen van de diakonie verkeren aan het begin van 1852 door herstel of vernieuwing in een uitstekende staat. Het geld dat als gevolg daarvan ter beschikking komt, wordt nu bestemd voor de oprichting van een 'Diakonie Oude Mannen en Vrouwenhuis'. Met tussenpozen komt het plan nog wel eens ter sprake, maar in 1911 wordt er een speciale commissie in het leven geroepen, die zes jaar later een bedrag van 40.000 gulden voor dit doel in kas heeft. In 1937 ontvangt de kerkenraad een uitnodiging tot het bijwonen van de eerste-steenlegging voor de bouw van het rusthuis 'Huize Juliana' aan de Koningin Wilhelminaweg, dat in 1938 in gebruik wordt genomen. Deze voorziening is precies wat de diakonie voor ogen staat. In datzelfde jaar wordt het aloude Elisabeth Gasthuis of Oude Vrouwenhuis aan de Kleiweg afgebroken. Nu al worden bejaarden die niet meer in staat zijn voor zichzelf te zorgen in Huize Juliana gehuisvest. Het doel waarvoor de hofjes zijn gesticht wordt door deze ontwikkelingen geleidelijk achterhaald, het is een reden voor de diakonie om haar huizenbezit eens te inventariseren en misschien te verkopen. Nadat er in 1950 een stuk land is gekocht aan de Nieuwe Gouwe OZ, wordt daar het bejaardentehuis 'Gouwestein' gebouwd, dat op 29 januari 1956 officieel wordt geopend. Een meer dan honderd jaar oude droom van de diakonie is werkelijkheid geworden.

Het einde van het hofje

Alles wijst erop dat de tijd van de hofjesbewoning voorbij is. In 1953 wordt nog een idee geopperd om van twee huisjes er een te maken en zo de woonfunctie te verbeteren, maar hieraan wordt om financiële redenen geen uitvoering gegeven. In 1954 informeert de diakonie bij de Goudse Ziekenkas of zij het pand nr. 48 met het achterliggende hofje

willen kopen, maar tevergeefs. Het complex is getaxeerd op 9500 à 10.000 gulden. In 1955 valt het besluit om het Jongkinds- en het Vrijthofje beide op te heffen, vanaf juni 1958 worden er geen huisjes meer ter beschikking gesteld. In 1959 koopt Van der Want & Barras het hofje voor de prijs van f 4250,-. Eerder dat jaar is ook het Jongkindshofje aan de Zeugstraat van de hand gedaan, zodat alleen het Swanenburgshofje in beheer blijft bij de diakonie. Achter de woonhuizen aan de Oosthaven staan nog steeds enkele huisjes die aan het Vrijthofje toebehoorden. Eén ervan vormt een aantrekkelijk decor voor de binnenplaats van het makelaarskantoor Van Nieuwpoort Dupré aan de Oosthaven 40.

De ingangspoort van het hofje is in de gevelwand nog duidelijk herkenbaar.

Foto: SAHM

Noten

- 1 Huwelijksproclamatieboek 1620-1690, fol. 164: 'Men laete eenen ygelyck by desen weten dat Pieter Hendricksz. Vrythoff ende Maria Jans van der Spelt, beyde jonge luyden binnen der Goude inden eegte staete sullen vergaderen'. In de marge staat: 'acte gegeven om tot Wensveen te trouwen'.
- 2 Het is niet bekend of het echtpaar behalve Johannes en Pieternelleke nog meer kinderen had en of zij tot een kerkgenootschap behoorden. Diverse doop- en lidmatenboeken geven daarover geen informatie.
- 3 Percelenindex C.J. Matthijs: 'Spieringstraat' 99-101: '1610 Jan Jansz metselaar, zijn zoon Jan Jansz van der Spelt, glaesmaker, zijn vrouw Janneken Gerrits en 1 dochter; 1688 Maria van der Spelt, wed(uwe) Vrijthoff - Jan Jansz Laforce'. Het huis draagt in 1585 de naam 'De Trompet', de nieuwe eigenaar verandert die in 1688 in 'De Drie Koningen'.
- 4 AHGG Grafboek St.-Janskerk KM 233, Oude Zuidzijde: Pieter Pietersz apoteecker; nu Pieter Heyndricksz Vrijthoff met overgifte van Aeltgen Pieters dochter, 27 januari 1630. Idem, Noordzijde van het koor: Jan Jansz metselaer; nu Jan Jansz Spelt, glaesmaker, sijnen outsten soon 17 december 1640; nu Pieter Vrijthoff, in huwelijk hebbende de eennigste dochter 5 juni 1662. Idem, Noordzijde van het koor: Gerrit Jansz Schade, apoteecker;...nu Jan Jansz van der Spelt als de naeste, 16 juli 1657; nu op Pieter Vrijthoof, apotecker, in huwelijk hebbende de dochter van Jan van der Spelt, 5 februari 1662. KM 234, Middenpand: Jan Heijndricsz Verwint den ouden kaes-coop(er); nu luitenant Pieter Vrijthof, 2 november 1671. Idem: Middenpand: Jan Heindericks Verwint; nu Pieter Vrijthof, 2 november 1671.
- 5 SAHM, O.R.A. 367, fol. 339v: 30 december 1690.
Wij, dr. Georgius Boudens en Adriaen Crabeth, schepenen binnen der Goude, oirconde ende kennen dat op huijden voor ons gekomen ende gecompareert is geweest de heer Justus van den Boogaart, medicina doctor, als executeur in de nalatenschap van Maria van der Spelt, weduwe van Pieter Vrijthoff zaliger ende heeft in dier qualite verkocht ende overgegeven de heer en mr. Cornelis van Groenendijck, raad ende actueel scheepen deeser stadt, seecker erf, gelegen op de oostzijde van de Haven, streckende achter van het waterschap van de Spieringstraat aff, eensdeels tot den eygen van den heer coper, ende ander deels verbij den eygen van den selven, met de gangh tot aen de huijsgens aan de voorschreeve nalatenschap

- gehoorende, met de poort ofte uytgangh daer onder begreepen, alsmeede den vryen gebruijcke van den uyt en ingangh tot voor aen de straet ofte Haven toe, belendt aen de noortsijde Lambert Gansenchurch ende aen de zuijtzijde doorgaens de heer cooper, vrij sonder ijets op staende ende dat met soodanige servituijten (dienstbaarheden) ende vrijheeden als het voorschreeve erff is hebbende, breeder volgens de koop voorwaerden daer van zijnde, bekennende hij, heer comparant in den voorschreeve qualite van dese koop ende overgifte wel ende ten vollen vernoegt, voldaan ende betaeldt te syn den laetsten penningh metten eersten, met een somme van drie hondert en vijftigh gulden daervan quijtende etc. Den 13 februarij 1704.
- 6 AHGG Acta kerkenraad KA 7, p. 293. Vergadering 2 februari 1733: 'Is voorgesteld door E. Collega (ds) Noordberg dat zekere juffrou van der Spelt zeker legaat had gemaakt tot onderhout van eenige arme menschen en daar toe executeurs bij testament had aangesteld. Welke een fundatie hebben gedaan van drie huisjes, staende op de Oosthaven. Dog dat de executeurs waren uytgestorven door de dood van heer Gijsbert van den Boogaart. Weshalven de heeren executeurs van den boedel van gemelde heer van den Bogaart nu aan dese kerkeraad deden voorstellen, dat ze dese Fundatie gelieven over te neemen met alle de baten en lasten'
- 7 AHGG KA 7, p. 295 en 296. Vergadering 2 maart 1733: 'Spreekende van de Fundatie van wijlen juffrouw Maria van der Spelt. De EE broederen gecommiteerden tot dese saake rapporteren, dat (zij) alle de papieren en documenten hier toe behorende nauwkeurig hadden nagesien, waar uit gebleken was dat aan de executeurs van den testamente van gemelte juffrouw, en bijgevolge ook aan de administrateurs, is gegeeven volkoomen macht en autoriteit om met haar achtergelaaten goederen te handelen soosals sij souden goetvinden, selve ook om die publijk te verkoopen, en tot gelde te maaken, mits deselve te besteeden tot soodaanig Gotvrugtig gebruik, als sij souden te raaden worden. En ten aansien van de wooningen worde 't ook aan haare vrijheit gelaaten, die te geeven aan soodaanige arme persoonen als sij sullen goetvinden; alles sonder eenige limitatie.
- Wijders hadden haar EE opgenoomen wat inkomsten er waaren, waar uit deese wooningen souden kunnen onderhouden worden en bevonden, dat aan huishuur van de twee huizen op de Oosthaven, volgens de teegenwoordige huur inkomt *f* 100. 0.0 en aan interesssen van seekere rentebrief a 600 gl geaffecteert op seeker huis op de Korte Tiendewech *f* 24. 0.0 te saamen *f* 124. 0.0 Waartegen jaarlijks aan ordinaire en extraordinaire Verpondinge, Klap en Lantaarngelt moet betaalt worden *f* 63. 8.0 so dat voor noodige reparatie soude overschieten *f* 60.12.0.
- Noch stond wel te betaalen de ordinaire en extraordinaire Verpondinge etc. van 't voorleeden jaar 1732, als meede een reekeninge van timmerman of metselaar te saamen uitmaakende de somma van *f* 73.8.0. Maar daartegen is noch soo veel bij kas en te ontvangen, dat daar van noch een merkelijke somme sal ooverschieten.
- Noch hebben haar EE inspectie genoomen van de twee huizen en de drie wooningen daar achter, en deselve ook doen examineren, wat reparatie teegenwoordig daaraan wel soude vereijscht worden, de EE gecommiteerden voornoemt van oordeel waaren, alles wel ooverwoogen hebbende, dat de E kerkenraad wel soude kunnen de administratie van deese twee huizen met de drie wooningen daar annex op sich neemen, en dat voor de diakonie daar van geen naadeel, maar veeleer voordeel te wachten was'.
- 8 Henny van Dolder, Een Burgemeestersjubileum van honderd jaar geleden. *Tidinge van Die Goude*, 8/1, januari 1990, 13-14.

Geraadpleegde literatuur

E. Grendel, *De ontwikkeling van de artseneijbereidkunde in Gouda*. Gouda, Die Goude 9 (1957).